

EUROPOS INTEGRACIJA IR EUROPOS SAJUNGOS PLĖTRA: AKTYVINIMO PROCESAI IR ŠIUOLAIKINIAI MOKSLINIO PAŽINIMO, TYRIMŲ IR STUDIJŲ POREIKIAI BEI PRIORITETAI

EUROPEAN INTEGRATION AND ENLARGEMENT OF THE EUROPEAN UNION: ACTIVATION PROCESSES AND CONTEMPORARY NEEDS AND PRIORITIES OF THE SCIENTIFIC COGNITION, RESEARCH AND STUDIES

Borisas MELNIKAS, prof. habil. dr.
Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Įvadas

Europos Sąjungoje, jos šalių visuomenės gyvenime šiuo metu kyla daug problemų ir klausimų, reikalaujančių ir naujo suvokimo bei naujų požiūrių į Europos integracijos bei Europos Sąjungos raidos ir plėtros perspektyvas, naujų strateginių sprendimų, orientuotų į kryptingą Europos integracijos procesų aktyvinimą, pažangių pokyčių Europos Sąjungoje inicijavimą, skatinimą ir įgyvendinimą. Europos Sąjungoje turi būti siekiama ir gebama užtikrinti, kad daugelio gyvenimo sričių pokyčiai realiai būtų nukreipti į gerokai aukštesnį Europos integracijos procesų efektyvumą, į tai, kad Europos Sąjungoje būtų kur kas sparčiau ir sėkmingiau sprendžiamos aktualios socialinės ir ekonominės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos bei saugumo ir darnios plėtros problemos ir kad Europos Sąjungos šalių visuomenė būtų pajėgi adekvačiai reaguoti į vis rimtesnius iššūkius.

Šiuolaikinių Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros problemų suvokimu lemiamas būtinumas *kryptingai aktyvinti* itin *daugialypius Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesus*, o tai savo ruožtu reikalauja tiek siekti *naujo mokslinio pažinimo* Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros srityje, tiek kryptingai plėtoti ir tobulinti Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros tematikos *mokslinius tyrimus bei studijas*.

Akivaizdu, kad Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros, Europos Sąjungos ekonomikos ir politikos bei raidos ir plėtros problemoms skirtos studijos ir moksliniai tyrimai – svarbi šiuolaikinės įvairaus profilio

mokslinių tyrimų tematikos grandis, taip pat įvairių sričių specialistų ugdymo sistemoje. Šią aplinkybę lemia sparčiai didėjantis Europos Sąjungos, jos ekonomikos bei technologinio potencialo vaidmuo šiuolaikiniame pasaulyje, jos politinė įtaka bei poveikis šiuolaikinės visuomenės gyvenimui, ekonominei, socialinei, politinei raidai bei mokslo ir technologijų pažangai. Ypač pažymėtina, kad Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų, reiškinių, problemų ir perspektyvų mokslinis pažinimas bei sėkmingi mokslinių tyrimų ir studijų rezultatai gali būti suvokiami kaip itin svarbi prielaida, leidžianti pasiekti, kad Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros praktikoje būtų adekvačiai atsižvelgiama į šiuolaikinius globalizacijos iššūkius, į daugybę labai aukštų ir sudėtingų reikalavimų ir poreikių modernizuojant Europos Sąjungos šalių visuomenę bei gerinant jos gyvenimą.

Europos integracijos bei Europos Sąjungos raidos ir plėtros aktyvinimo poreikių, galimybių ir perspektyvų, taip pat Europos integracijai bei Europos Sąjungos raidai ir plėtrai skirtų mokslinių tyrimų bei studijų prioritetų pasirinkimo ir pagrindimo problematika yra *išskirtinai sudėtinga ir daugialypė*. Ją reikia nuodugniai išanalizuoti ir kompleksiskai aptarti. Todėl, atsižvelgiant į Europos integracijos bei Europos Sąjungos raidos ir plėtros aktyvinimo bei atitinkamų tokiame aktyvinimui skirtų mokslinių tyrimų bei studijų tematikos ir problematikos sudėtingumą ir daugialypišumą, šiame straipsnyje apsiribojama tik kai kurių šiai tematikai ir problematikai ypač reikšmingų aplinkybių ir klausimų aptarimu.

Europos integracija ir Europos Sąjungos raida ir plėtra: požiūrių įvairovė

Šiuolaikiniai požiūriai į Europos integraciją, į Europos Sąjungą, jos raidą ir plėtrą, jos ekonomiką ir politiką dėstomi daugybėje mokslinių publikacijų (Schuman 2002; Dehesa 2006; Melnikas 2002; Melnikas *et al.* 2007, 2008; Friggieri 2002; Hix 2006; Johnson, Turner 2006; Lane, Ersson 1996; Pukelienė 2008; Sabathil, Joos, Kessler 2008; Vitkus 2008; Wiener, Diez 2009). Beje, Europos Sąjungos raidai ir plėtrai būdingi reiškiniai daugeliu požiūrių nagrinėjami ir gerokai bendresnei globalizacijos, stambių sistemų ir organizacijų, jų kūrimosi bei valdymo ir susiregulavimo tematikai skirtuose darbuose. Pažymėtina, kad šioje literatūroje dėstomi požiūriai leidžia suvokti Europos Sąjungos, jos ekonomikos ir politikos studijų ir mokslinių tyrimų vaidmenį, reikšmingumą ir prioritetus, parodyti Europos Sąjungos ir kaip *tarptautinės tarpvalstybinės organizacijos*, ir kaip *daugiadimensės erdvių sistemos* sudėtingumą, valdymo ir savireguliacijos procesų ypatumus, socialinės ekonominės raidos *problemas* bei jų sprendimų galimybes, *žinių visuomenės ir žinių ekonomikos* kūrimo ir sklaidos Europos Sąjungoje perspektyvas. Tokia tematika yra *labai daugialypė ir sudėtinga*. Europos Sąjungą ir jos raidą kaip pažinimo objektus galima nagrinėti *įvairiais aspektais* ir per *įvairių kriterijų* prizmę, pačios Europos Sąjungos ateičiai skirtos *įžvalgos ir prognozės* yra labai *įvairios, prieštaringos* ir netgi *neapibrėžtos*.

Akivaizdu, kad Europos integracija ir Europos Sąjungos susikūrimas, jos raida ir plėtra yra vienas reikšmingiausių veiksnių, darančių įtaką šiuolaikinės visuomenės gyvenimui bei smarkiai paveikiančių tolesnės pažangos perspektyvas Europos ir viso pasaulio mastu. Galima teigti, kad Europos Sąjungos susikūrimas bei jos raida ir plėtra iš esmės lemia ir programuoja esminius civilizacijos pokyčius, jau dabar veikiančius bei ateityje galinčius dar labiau paveikti situaciją įvairiose Europos šalyse bei kituose regionuose, taip pat ir ilgalaikes visai žmonijai būdingas raidos tendencijas.

Pabrėžtina, kad Europos Sąjungos vaidmuo šiuolaikiniame pasaulyje yra *išskirtinai reikšmingas*.

Visų pirma, Europos Sąjungos šalių visuomenė akumuluoja milžinišką *dvasinio gyvenimo bei istorinės kultūrinės raidos patyrimą*. Juo remiantis yra susiformavusi visame pasaulyje pasklidusių ir įgyvendinamų *humanistinių ir demokratinių vertybių, darniosios plėtros nuostatų bei moralės,*

teisėtumo ir teisingumo standartų sistema. Europos Sąjunga reprezentuoja humanizmo, demokratiškumo, moralumo nuostatomis grindžiamą *kultūrą*, kuria išreiškiami polinkiai siekti žmogaus, visos visuomenės ir jos gyvenimo tobulumo, teikti prioritetus žmogaus laisvėms, teisėms ir gerovei.

Antra, Europos Sąjungoje sukauptas milžiniškas *žinių ir visas gyvenimo sritis apimančios patirties potencialas*, sudaręs prielaidas tolesnei raidai ir pažangai tiesiogiai Europos Sąjungos šalyse ir visame pasaulyje.

Trečia, Europos Sąjungoje yra sukauptas kiekybe ir kokybine visam pasauliui itin reikšmingas *žmogiškųjų išteklių potencialas*. Europos Sąjungos gyventojai pasižymi savo gyvenimo būdo modelių ir socialinės elgsenos stereotipų modernumu, aukštu išsilavinimo lygiu, aukštu darbo našumu ir kokybe bei efektyvumu, polinkiais į sveiką gyvenimą bei į darną su natūralios gamtos ir socialine aplinka.

Ketvirta, Europos Sąjungos erdvėje yra daug *gamtos išteklių įvairovės, kiekybės ir kokybės požiūrių*.

Penkta, akivaizdu, kad Europos Sąjungoje sukauptas milžiniškas *ekonominis ir technologinis potencialas*, kurį sudarantys žmogiškieji, finansų, materialiniai išteklių, įvairios paskirties ir įvairaus pobūdžio pajėgumai, šių išteklių ir pajėgumų naudojimo bei plėtojimo efektyvumas iš esmės nulemia ekonominę situaciją, ekonominės raidos ir technologijų pažangos galimybes ir perspektyvas Europos Sąjungoje ir visame pasaulyje. Akivaizdu ir tai, kad Europos Sąjungos ekonominis ir technologinis potencialas nulemia ne tik jos *ekonominę* galią ir įtaką pasaulyje, bet ir jos reikšmingumą įvairiose *militarinėse ir saugumo užtikrinimo* srityse.

Šešta, Europos Sąjunga ir jos visuomenė yra išskirtinai reikšmingos plėtojant *socialinę pažangą* ir modernizuojant įvairias *politinio* gyvenimo sistemas. Ypač pažymėtinas išskirtinis Europos Sąjungos reikšmingumas šiuolaikiniame *politiniame* gyvenime ir jos įtaka *politinei* situacijai visame pasaulyje.

Šios ir kitos aplinkybės leidžia išryškinti Europos Sąjungos vaidmenį į pagrįsti poreikius nuodugniau apibūdinti Europos Sąjungos, jos raidos ir plėtros procesų sampratą.

Europos Sąjungos, jos raidos ir plėtros procesų samprata turėtų būti *kompleksinė*, išreiškianti

suvokimą, kad Europos Sąjunga ir jos raidos ir plėtros procesai yra *išskirtinai sudėtingas* mokslinio pažinimo ir studijų objektas.

Europos Sąjungos sampratai apibūdinti gali būti pasiremiami keliais požiūriais. Iš tokių požiūrių išskirtini šie:

- ♦ *organizacinis vadybinis* požiūris, kuriuo išreiškiama, kad *Europos Sąjunga* – tai *tarptautinė tarpvalstybinė organizacija*, kuri vienija jai priklausančias Europos valstybes ir kaip subjektas vykdo šių valstybių jai deleguotas funkcijas siekiant įgyvendinti bendrus šioms valstybėms ir jų visumai būdingus interesus;
- ♦ *erdvinis* požiūris, kuriuo išreiškiama, kad *Europos Sąjunga* – tai Europoje susiklosčiusių kultūros, socialinių, ekonominių, informacinių, teisinių, mokslo ir technologijų pažangos, saugumo bei kitaip apibrėžtinų *bendrų erdvių sistema*.

Abu nurodytieji požiūriai atspindi Europos Sąjungai skirtų mokslinio pažinimo ir studijų procesų *daugialypiškumą*. Viena vertus, Europos Sąjunga traktuojama kaip *organizacija*, todėl jos mokslinis pažinimas ir jai skirtos studijos orientuotos į atitinkamą *Europos Sąjungos kaip organizacijos* bei jos *vadybos* tematiką ir problematiką. Kita vertus, Europos Sąjunga traktuojama kaip *daugiadimensė erdvė*, todėl jos mokslinis pažinimas ir jai skirtos studijos orientuotos į atitinkamą Europos Sąjungą kaip visumą, sudarančios ir jos prasmę išreiškiančios *erdvių sistemos* susiklostymo bei raiškos ir raidos tematiką ir problematiką.

Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesai taip pat gali būti suvokiami *įvairiai*. Europos Sąjungos raidą ir plėtrą galima nagrinėti tiek *organizacijos raidos ir plėtros* požiūriu, tiek *erdvių bei erdvių sistemos raidos ir plėtros* požiūriu. Beje, suvokiant ir nagrinėjant Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesus tikslinga atsižvelgti ir į tam tikras raidos ir plėtros procesų ypatybes. Nepaisant to, kad raidos ir plėtros procesai bendriausiais atvejais išreiškia *pokyčius*, pažymėtina, kad *raidos* sąvoka labiau orientuota į *pokyčių laiko prasmę* atspindį, o *plėtros* sąvoka labiau orientuota į *kokybinių pokyčių* ir į *pokyčių įvairiose erdvėse* atspindį.

Iš minėtų teiginių matyti, kad Europos Sąjungos, jos raidos ir plėtros procesų mokslinio pažinimo, tyrimo bei studijų tematika ir problematika yra išties labai daugialypė ir sudėtinga, joje gali būti išryškinti įvairiausi tyrimų ir studijų segmentai.

Beje, tokių segmentų išryškinimas ir identifikavimas taip pat gali būti daugialypis. Jį lemia poreikiai ir galimybės nagrinėti Europos Sąjungai bei jos raidai ir plėtrai būdingus reiškinius skirtingais požiūriais per skirtingų mokslinio ir praktinio pažinimo tikslų ir interesų suvokimo prizmę.

Pagrindiniais požymiais, į kurios turėtų būti atsižvelgiama nagrinėjant Europos Sąjungą bei jos raidos ir plėtros procesus, galėtų būti laikomi šie:

- ♦ charakterizuojantys Europos Sąjungos kaip *tarptautinės tarpvalstybinės organizacijos* ir kaip *daugiadimensės erdvės ar erdvių sistemos* raišką ir ypatybes;
- ♦ atspindintys *raidos ir plėtros procesų dinamiką*, šių procesų *struktūrą* bei jos *pokyčius*;
- ♦ atspindintys Europos Sąjungą, jos raidai ir plėtrai būdingų *problemų*, taip pat šiuolaikinių *iššūkių* įvairovę bei apraiškas;
- ♦ Europos Sąjungos bei jos raidos ir plėtros procesų mokslinio pažinimo bei studijų galimybių įvairovę charakterizuojantys požymiai, kurie atspindi skirtingų *mokslo sričių ir krypčių specifikos* lemiamą požiūrių ir pozicijų įvairovę (akivaizdu, kad Europos Sąjunga, jos raidos ir plėtros procesai gali būti nagrinėjami kaip įvairių humanitarinių, socialinių, taip pat technologinių ir kitų mokslų objektai);
- ♦ charakterizuojantys skirtingus šiuolaikinėje visuomenėje veikiančius *subjektus*, įvairias *visuomenės grupes* bei *socialinius sluoksnius*, jų *interesus*, išryškėjančius bei įgyvendinamus įvairiomis Europos Sąjungos raidos ir plėtros aplinkybėmis.

Išvardytieji požymiai rodo Europos Sąjungos bei jos raidos ir plėtros procesų kaip mokslinio pažinimo, tyrimų bei studijų objektų sudėtingumą. Pabrėžtina, kad šie požymiai itin svarbūs tais atvejais, kai nagrinėjami Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesai apskritai, ir ypač tais atvejais, kai nagrinėjama *Europos Sąjungos ekonomika ir politika*. Papildomai pažymėtina, kad Europos Sąjungos ekonomikos ir politikos tematika yra išskirtinai svarbi ir reikšminga, todėl gebėjimai studijose bei moksliniuose tyrimuose tinkamai atsižvelgti į išvardytuosius požymius yra vertintini kaip esminė prielaida pasiekti aukštą pačių studijų ir tyrimų kokybės lygį bei užtikrinti, kad šiuolaikinės problemos Europos Sąjungos raidos ir plėtros bei jos ekonomikos ir politikos srityje buvo adekvačiai suvokiamos ir efektyviai sprendžiamos.

Europietiškas, jo apraiškos ir reikšmingumas Europos integracijos ir Europos Sąjungos kūrimosi bei raidos procesų pažinimo sistemoje

Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų prasmės suvokimas bei šių procesų vertinimas yra tiesiogiai sietini su vadinamąja *europietiško samprata*.

Kaip žinoma, Europos Sąjunga ir kaip *tarptautinė tarpvalstybinė organizacija*, ir kaip *daugiadimensiškai apibūdinama Europos šalių bendroji kultūros, politinė, ekonominė, informacinė ir kitaip suvoktina erdvė*, pasižymi išskirtinai prioritetine *europietiško* charakteristika. *Europietišku* išreiškiami esminiai Europos Sąjungos požymiai, taip pat atspindimi besiklostantys ar jau susiklostę svarbiausieji tolesnės raidos ir plėtros *prioritetai*.

Europietiško samprata yra labai svarbi. Ypač pabrėžtina, kad ji neišvengiamai atspindi *istoriškai susiklosčiusių įvairovę* tų veiksnių ir aplinkybių, kurios tiesiogiai veikia šiuolaikinius Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesus. Ši istoriškai susiklosčiusi įvairovė dabartinėmis Europos Sąjungos raidos ir plėtros sąlygomis pasireiškia ir gali būti vertinama bei apibūdinama *labai įvairiai*.

Vertinant ir lyginant įvairias prielaidas, išvalgas ir hipotezes, skirtas tolesnės Europos Sąjungai būdingos raidos ir plėtros galimybėms apibūdinti, pažymėtini keli esminiai *europietiško* raiškos atvejai, leidžiantys nuodugniau apibūdinti tolesnės raidos ir plėtros kryptis.

Pirma, *europietiško samprata* gali būti tiesiogiai identifikuojama su *geografiniais* Europos kontinento parametrais. Tokia *europietiško* samprata vertintina kaip *gana plati*, nes jos taikymas Europos Sąjungos raidos ir plėtros perspektyvų vertinimams pasižymi suvokimu, kad Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesais iš esmės gali būti apimta *visa* Europos kontinento erdvė, taip pat ir visos Rytų Europos šalys.

Antra, *europietiško samprata* gali būti identifikuojama su *europinės kultūros pasklidimo erdvių* charakteristikomis. Išskirtinis šios sampratos bruožas tas, kad šios charakteristikos taip pat yra be galo įvairios:

- ♦ europinės kultūros pasklidimo erdvė gali būti suprantama kaip *visuminė dabartinių Europos šalių erdvė*; šiuo atveju Europos erdvei priskirtina *visa Europos geografinė erdvė, kai kurie Azijos regionai*, taip pat Azijoje esantys Rusijos regionai, buvusiai Tarybų Sąjungai priklausiusios Užkaukazės šalys, kai kurie kiti buvusiai Tarybų Sąjungai priklausę

regionai, kuriuose istoriškai buvo gana smarkiai paplitusios europinės kultūros tradicijos, taip pat visa šiuolaikinė Turkija, kurios dalis geografinė požiūriu priklauso Europai;

- ♦ europinės kultūros pasklidimo erdvė gali būti suprantama kaip *dabartinių Europos šalių bei gretimų Azijos ar net Šiaurės Afrikos regionų, pasižymintčių istorinėmis bendrosios kultūros ištakomis, visuminė erdvė*; šiuo atveju Europos erdvei priskirtinos ne tik Europos kontinente esančios šalys, bet ir tie Azijos ir netgi Šiaurės Afrikos regionai, kuriuose *antikiniais* laikais reikėsi *stipri senovės graikų ar lotynų kultūrų įtaka, poantikiniu* laikotarpiu buvo pasklidusi *krikščioniškoji kultūra* ir kuriuose *mūsų* laikais dideliu mastu įgyvendinti ir visapusiškai pasireiškia būtent europinei kultūrai būdingi gyvenimo būdo modeliai ir socialinės elgsenos stereotipai.

Taigi *europietiško sampratą* identifikuojant su *europinės kultūros pasklidimo erdvių* charakteristikomis, Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų apimamos erdvės gali būti suvokiamos *gerokai plačiau* nei geografinė prasme apibrėžiamos Europos kontinento erdvės.

Trečia, *europietiško samprata* gali būti identifikuojama su *Vakarų Europoje susiklosčiusios „vakarietiško“ tipo europinės kultūros ir mentaliteto pasklidimo erdvių* charakteristikomis, suvokiant, kad esminiai „*vakarietiško*“ tipo europinės kultūros ir *mentaliteto* požymiai atspindi orientacijas į humanistines vertybes bei į „*vakarietiško*“ tipo demokratijos ir laisvos ar socialiai orientuotos rinkos ekonomikos modelių ir standartų įgyvendinimą. Kaip žinoma, „*vakarietiška*“ erdvė Europoje priimta laikyti tas „*vakarietiško*“ tipo demokratija ir rinkos ekonomika pasižymintčias šalis, kuriose iki XX a. vidurio (iki Antrojo pasaulinio karo) jau buvo susiformavusios savo nacionalinį valstybingumą vienokiu ar kitokiu pavidalu turėjusios nacijos ir kuriose XX a. pabaigos – XXI a. pradžios sąlygomis buvo sugebėta moderniai plėtoti arba jau gerokai anksčiau sukurtas, arba naujai sukurtas būtent *šiuolaikiškas* valstybes. Iki XX a. vidurio „*vakarietiško*“ tipo europinės kultūros ir *mentaliteto pasklidimo erdvėmis* iš esmės buvo laikomi tik *Vakarų Europos regionai*, tačiau XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje tokia ankstesnė „*tradicinė*“ samprata buvo išplėsta. „*Vakarietiško*“ tipo europinės kultūros ir *mentaliteto pasklidimo erdvėmis* buvo pradėti laikyti ne tik Vakarų Europos, bet ir Centrinės ir Rytų

Europos regionai, kuriuose iki XX a. vidurio jau buvo sukaupta nacionalinio valstybingumo patirtis ir kuriuose XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje realiai vyko intensyvūs pokyčiai, orientuoti į „vakarietiško“ tipo demokratija ir rinkos ekonomika pasižymintį visuomenės kūrimą. Pažymėtina, kad būtent šie Vakarų Europos bei Centrinės ir Rytų Europos regionai šiuo metu kaip tik ir sudaro tą *bendrą Europos Sąjungos erdvę*, kuriai priklauso ir Vakarų Europos šalys, pasižymėjusios tuo, kad jose XX a. antroje pusėje ir pabaigoje intensyviai reišėsi integracijos procesai, ir Centrinės ir Rytų Europos šalys, kurios įsijungė į Europos Sąjungą XXI a. pirmajame dešimtmetyje. Taigi *europietiško samprata* identifikuojant su *Vakarų Europoje susiklosčiusios „vakarietiško“ tipo europinės kultūros ir mentaliteto pasklidimo erdvių* charakteristikomis, Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų apimanos erdvės gali būti suvokiamos kaip *visa Vakarų Europos bei Centrinės ir Rytų Europos erdvė*.

Ketvirta, *europietiško samprata* gali būti identifikuojama su *šiuolaikinės Europos Sąjungos branduoliui priklausančiose šalyse susiklosčiusių ekonominių, politinių ir kitų istoriškai reikšmingais laikytinų interesų pasklidimo erdvių* charakteristikomis, suvokiant, kad:

- ♦ šiuolaikinės Europos Sąjungos *branduoliui* priklausančiomis šalimis laikytinos tos, kuriose sukurtas ekonominis bei mokslo ir technologijų pažangos, kultūros ir politinės įtakos potencialas iš esmės nulemia *visos* Europos Sąjungos tolesnės raidos ir plėtros galimybes ir perspektyvas; tokiais branduoliui priklausančiomis šalimis laikytinos gyventojų skaičiumi, teritorija, ekonominiu bei mokslo ir technologijų pažangos potencialu didžiausios, savo kultūros raida bei politiniu autoritetu įtakingiausios Vakarų Europos šalys;
- ♦ istoriškai reikšmingais ekonominiais, politiniais ir kitais interesais laikytini tie atitinkamos šalyse istoriškai susiklostę ir per ilgus laikotarpius reiškęsi ir toliau pasireiškiantys interesai, kurie turėjo, turi ar ateityje gali turėti esminę įtaką pačių šali, valstybių raidai ir įvairialypiams tarptautiniams pokyčiams.

Europietiško sampratos sąsaja su šiuolaikinės Europos Sąjungos branduoliui priklausančiose šalyse susiklosčiusių ekonominių, politinių ir kitų istoriškai reikšmingais laikytinų interesų pasklidimo erdvių charakteristikomis leidžia apibrėžti tas Europos Sąjungos raidos ir plėtros

galimybes bei perspektyvas, kurias lemia pačioje Europos Sąjungoje parengiamų ir įgyvendinamų strateginių sprendimų turinį lemiantys ekonominiai ir politiniai motyvai.

Penkta, *europietiško samprata* gali būti identifikuojama ir su *globaliu mastu paplitusių europietiško gyvenimo būdo, kultūros, visuomenės organizavimo modelių bei socialinės elgsenos stereotipų ir tradicijų pasklidimo erdvių* charakteristikomis, suvokiant, kad:

- ♦ europietiško gyvenimo būdo, kultūros, visuomenės organizavimo modeliai bei socialinės elgsenos stereotipai ir tradicijos sklinda iš esmės *visame pasaulyje*, nors vienuose pasaulio regionuose, taip pat ne Europos regionuose, bei kai kuriuose įvairių šalių ir regionų visuomenės sluoksniuose šie *europietiškos kilmės modeliai, stereotipai ir tradicijos vyrauja ir yra labai reikšmingi*, kituose regionuose ar šalyse bei įvairių šalių ir regionų tam tikruose visuomenės sluoksniuose šie *europietiškos kilmės modeliai, stereotipai ir tradicijos nėra labai reikšmingi ir gana ribotai įsisvyravę*. *Europietiškos kilmės modeliai, stereotipai ir tradicijos paplitę globaliu mastu*, nors šis paplitimas globaliose erdvėse yra *labai netolygus* ir atspindi pačių *europietiškos kilmės modelių, stereotipų ir tradicijų absorbcijos skirtingose erdvėse atvejų ir situacijų įvairovę bei nepalyginamumą*;
- ♦ europietiško gyvenimo būdo, kultūros, visuomenės organizavimo modeliai ir socialinės elgsenos stereotipai ir tradicijos yra šiuolaikinės *„vakarietiško“ gyvenimo būdo bei Vakarų civilizacijos pagrindas*, o tai reiškia, kad *europietiškos kilmės modelių, stereotipų ir tradicijų realaus ar potencinio pasklidimo erdvėmis* iš esmės gali būti laikomos *visos globalios erdvės*, kuriose vienokiu ar kitokiu pavidalu pasireiškia kaip esminiai *„vakarietiško“ gyvenimo būdo ar Vakarų civilizacijos požymiai*.

Europietiško sampratos sąsaja su visos Vakarų civilizacijos požymių paplitimo ir pasklidimo erdvėmis iš esmės atspindi Europos Sąjungos raidai ir plėtrai būdingą *globalųjį kontekstą* bei leidžia apibrėžti tas Europos Sąjungos raidos ir plėtros *globaliose erdvėse* galimybes ir perspektyvas, kurias lemia europietiškos kilmės modelių, stereotipų ir tradicijų vyravimas ir šiuolaikinės Vakarų visuomenės gyvenimo būdo ir kultūros prioritetiškumas.

Išdėstyti teiginiai rodo šiuolaikinės *europietiško sampratos* sudėtingumą, daugialypiškumą, skirtingų požiūrių į ją ypatumus ir pačių požiūrių įvairovę.

Akivaizdu, kad skirtingai suvokiant, vertinant ir interpretuojant *europietiško samprata*, susidaro prielaidos *įvairiai* suvokti ir vertinti tiek istoriškai jau pasireiškusias ar šiuo metu pasireiškiančias Europos Sąjungos raidos ir plėtros tendencijas, tiek tolesnės raidos ir plėtros galimybes bei perspektyvas. Galima teigti, kad pačiai *europietiško sampratai* būdinga *suvokimo, vertinimo ir interpretavimo atvejų įvairovė* lemia turinį šiuolaikiškų požiūrių į Europos Sąjungos raidos ir plėtros patirtį bei į tolesnės raidos ir plėtros galimybes bei perspektyvas.

Europos Sąjungos erdvės kūrimasis, raida ir plėtra: bendrosios tendencijos ir pokyčių trajektorijos

Europos Sąjungos raida ir plėtra – labai sudėtingi, daugialypiai ir daug skirtingų fazių bei etapų apimantys procesai, kuriuos galima vertinti iš *istorinės retrospektyvos* pozicijų ir per *galimų ateities išvalgy* prizmę.

Šiuolaikinės Europos Sąjungos, jos susikūrimo, raidos ir plėtros *priešistorė* gali būti siejama dar su *antikinės kultūros ir civilizacijos* raidos bei su *įvairiais viduramžių* laikotarpiais. *Antikinės kultūros ir civilizacijos* bei *viduramžių* laikotarpiais natūraliai vyko *įvairių kultūrų ir nacijų sąveikos* bei *jungimosi procesai*, lėmę gerokai vėlesnes *įvairių Europos šalių bei kultūrų sąveikos* bei *jungimosi tradicijas* bei šių tradicijų paplitimą ir raišką. *Antikinės kultūros ir civilizacijos* raidos laikotarpiais į būsimąją europinės kilmės kultūrą ir visuomenę buvo „injektuoti“ labai stiprūs *graikų ir lotynų kultūrų* elementai, o *įvairiais viduramžių* laikotarpiais išskirtinai svarbus bendros Europos kultūros ir visuomenės raidos veiksnys buvo *krikščionybės sklaida* bei *krikščioniškojo gyvenimo būdo, kultūros ir mentaliteto* paplitimas.

Beje, šiuolaikinės Europos Sąjungos, jos susikūrimo, raidos ir plėtros *priešistorė* gali būti tiesiogiai siejama ir su tais politinės, socialinės, ekonominės raidos, kultūros bei mokslo ir technologijų pažangos procesais, kurie vyko Europoje *įvairiais pofeodalinės ir kapitalistinės* raidos laikotarpiais, kai:

- ♦ Europoje vyko šiuolaikinių nacijų kūrimosi procesai ir dauguma Europos nacijų subrendo kurti ir plėtoti nacionalinį valstybingumą (šiuolaikinių nacijų kūrimosi procesai Europoje vyko istoriškai ilgais laikotarpiais; savotiškas šių procesų apogėjus pasireiškė XIX a.

pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje, kai išryškėjo *Europos erdvėje* susiklosčiusių nacijų gebėjimai kurti ir plėtoti *nacionalinį valstybingumą modernių valstybių pavidalu*);

- ♦ šiuolaikinių nacijų kūrimosi ir jų subrendimo kurti ir plėtoti nacionalinį valstybingumą procesai Europoje vyko *labai netolygiai*, tačiau visais atvejais šiuolaikinių nacijų kūrimuisi buvo būdingi arba *jungimosi procesai*, kai šiuolaikinė nacija susiformuodavo dėl *įvairialypio jungimosi*, arba *ilgalaikės sąveikos procesai*, kai šiuolaikinė nacija susiformuodavo dėl to, kad sąveikos su kitomis nacijomis pagrindu įgaudavo nacionaliniam valstybingumui kurti ir plėtoti reikalingą brandos bei modernumo lygį (charakteringas pavyzdys, kai šiuolaikinė nacija susikūrė kaip *jungimosi procesų išdava*, yra šiuolaikinė vokiečių nacija, susikūrusi vykstant atitinkamiems jungimosi procesams XIX a.; charakteringi pavyzdžiai, kai šiuolaikinės nacijos susikūrė *ilgalaikės sąveikos procesų* sąlygomis, yra dauguma Centrinės ir Rytų Europos nacijų, kurios nacionaliniam valstybingumui subrendo XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, kai evoliucionavo stambiose Europos imperijose);
- ♦ Europoje susiklosčiusios nacionalinės valstybės *įvairiomis formomis pradėjo intensyviai plėtoti bendradarbiavimą* įvairiose politinio, socialinio, ekonominio gyvenimo, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos, gynybos ir karybos srityse (šiuolaikinė bendradarbiavimo *visos Europos mastu* tradicija iš esmės buvo pradėta 1815 m. Vienos kongrese, kai sprendžiant bendrąsias situacijos visoje Europoje problemas dalyvavo iš esmės visos tuometinės Europos valstybės);
- ♦ intensyviai vyko *europinės kilmės modernių modelių, stereotipų, tradicijų sklaida* tiek *globaliu mastu*, tiek tiesiogiai *visuose periferiniuose* Europos regionuose bei visuomenės sluoksniuose; europinės kilmės modernių modelių, stereotipų, tradicijų sklaida reiškėsi tiek plečiantis stambioms imperinėms Europos valstybėms ir stiprėjant šių valstybių potencialui, tiek formuojantis stambioms kolonijų sistemoms, tiek tarptautiniu mastu plintant įvairioms ideologijoms, kurioms buvo būdingos *internacionalizavimo* nuostatos; europinės kilmės modernių modelių, stereotipų, standartų ir tradicijų paplitimą ir sklaidą smarkiai skatino stambių imperinių Europos valstybių susikūrimas ir evoliucija

įvairiais laikotarpiais iki pat XX a. pradžios (Didžioji Britanija, Prancūzija, Austrija–Vengrija, Rusija, Vokietija, netgi Osmanų imperija), kolonijinių sistemų susikūrimas ir šių sistemų globalizacija, internacionalizmo idėjas ir nuostatas aktyvinančių ideologijų paplitimas XIX–XX a. (Napoleono Bonaparto valdymo laikais sklidusios idėjos, vėlesniais laikais sklidusios socializmo, socialdemokratijos bei komunizmo idėjos, modernios kapitalistinės internacionalizacijos bei liberalizmo ir kitos idėjos); ypač pažymėtinas *europinės kilmės meno, literatūros ir filosofijos poveikis* intensyvinant įvairius internacionalizavimo procesus tiek Europoje, tiek globaliu mastu, *europinės kilmės švietimo bei aukštojo mokslo sistemų* vaidmuo skleidžiant europinės kilmės modelius, stereotipus ir tradicijas visose politinio, socialinio, ekonominio gyvenimo srityse;

- ◆ Europoje ir globaliu mastu buvo intensyviai plėtojamas *europinės kilmės verslo ir ekonominės veiklos subjektų aktyvumas* ir visapusiškai stiprinamas bei modernizuojamas Europos šalyse sukauptas *ekonominis potencialas*; Europos šalių ekonomikos potencialas iki pat XX a. pradžios ir netgi iki XX a. vidurio pasižymėjo ir aukščiausiuju modernumo lygiu, ir buvo pats didžiausias ir pajėgiausias pasaulyje (Europos šalių ekonomika sudarė ne tik pačią didžiausią, bet ir *išskirtinai didelę* dalį pasaulio ekonomikos struktūroje).

Apibūdintos aplinkybės leidžia suvokti šiuolaikinės Europos Sąjungos, jos susikūrimo bei tolesnės raidos ir plėtos *priešistorės* prasmę.

Pažymėtina, kad *tam tikros prielaidos* pradėti kurti šiuolaikinę Europos Sąjungą pačioje Europoje buvo susiklosčiusios dar XX a. pradžioje, ypač tuoj pat po Pirmojo pasaulinio karo. Tuo metu Europoje buvo pradėti realiai suvokti Jungtinėse Amerikos Valstijose sukurtos politinės, socialinės ir ekonominės sistemos pranašumai ir gana aktyviai vyko diskusijos dėl galimybių Europoje sukurti *Jungtines Europos Valstijas (Valstybes)*. Deja, *Jungtinių Europos Valstijų (Valstybių)* modelio Europoje buvo atsisakyta, nes visose Europos valstybėse, kaip *vienareikšmiškai nacionalinėse valstybėse*, prioritetas buvo ir tegalėjo būti teikiamas tik *nacionaliniams interesams*, o bendrieji europinio masto interesai, kaip viršnacionaliniai, tegalėjo būti suvokiami tik kaip *nepirmaeiliai* (kaip žinoma, Jungtinėse Amerikos

Valstijose kiekviena valstija tėra tik tam tikras nacionalinių požymių neturintis administracinis teritorinis vienetas, veikiantis *bendroje* Jungtinių Amerikos Valstijų, kaip *daugiatautės nacionalinės valstybės*, erdvėje, todėl nacionalinės valstybės Europoje savo prigimtimi buvo ir tebėra nepalygintinos su atskiromis valstijomis Jungtinėse Amerikos Valstijose; ši aplinkybė rodo Jungtinių Amerikos Valstijų modelio nepriimtinumą Europos sąlygomis, ypač XX a. pradžioje, tuo labiau po Pirmojo pasaulinio karo, kai nacionalinė priešprieša Europoje buvo itin ryški). Beje, išskirtinis nacionalinių interesų sureikšminimas daugelyje nacionalinių Europos valstybių skatino įvairiomis formomis besireiškusio nacionalizmo ir šovinizmo aktyvinimą ir sudarė prielaidas, kad Europoje susiklostytų Antrąjį pasaulinį karą sukėlę konfliktai.

Beje, netgi tai, kad po Pirmojo pasaulinio karo buvo bandyta smarkiai suaktyvinti tarptautinį bendradarbiavimą siekiant užtikrinti taiką ir saugumą bei pažangą politiniame, socialiniame ir ekonominiame gyvenime (pavyzdžiui, buvo sukurta Tautų Sąjunga, su kuria buvo siejama daug vilčių tarptautinio bendradarbiavimo aktyvinimo srityje), visgi Europoje nebuvo sugebėta išvengti stambaus masto konfliktų ir Antrojo pasaulinio karo. Galima teigti, kad Europos susivienijimo bei pozityvaus tarptautinio bendradarbiavimo Europoje svarbos nesuvokimas ir buvo toji esminė priežastis, dėl kurios Europos šalių visuomenė XX a. viduryje patyrė pačią baisiausią tragediją per visą ligšiolinę žmonijos istoriją – Antrąjį pasaulinį karą.

Realios prielaidos pradėti kurti šiuolaikinę Europos Sąjungą pačioje Europoje susiklostė tik XX a. viduryje, tuoj pat po Antrojo pasaulinio karo. Tokių prielaidų tarpe svarbiausiomis laikytinos:

- ◆ po Antrojo pasaulinio karo Vakarų Europos valstybėse buvo suvokta, kad, siekiant pašalinti bet kokio karinio konflikto Vakarų Europoje galimybę, tikslinga Vakarų Europos mastu „internacionalizuoti“ tuos nacionalinių ekonomikų sektorius, kuriuose yra arba gali būti kuriama karinės paskirties produkcija; tokio suvokimo rezultatas buvo tas, kad visos Vakarų Europos mastu pamažu buvo sujungti pagrindiniai nacionalinių ekonomikų sektoriai, kuriuose buvo arba galėjo būti gaminama karinės paskirties produkcija (iš tokių sektorių pagrindiniai yra svarbiausiųjų žaliavų ir energijos išteklių gavyba bei gamyba, metalurgija bei kitos

sunkiosios pramonės šakos, technologiškai orientuoti pramonės sektoriai, visų pirma perspektyvūs aukštųjų technologijų sektoriai); beje, „internacionalizuotinių“ sektorių samprata vėliau buvo smarkiai išplėsta įtraukiant visus nacionalinių ekonomikų sektorius, kurie buvo ar galėtų būti reikšmingi Europos saugumo prasme (iš tokių sektorių itin reikšmingais yra laikytini įvairūs transporto, energetikos, aprūpinimo funkcijas atliekančios infrastruktūros ir kiti sektoriai);

- ◆ po Antrojo pasaulinio karo prasidėjus ekonomikos atkūrimui ir modernizavimui visoje Vakarų Europoje išryškėjo poreikis liberalizuoti tarptautinę prekybą ir sąlygas investicinei veiklai, kuriant laisvos prekybos sistemą ir bendrą ekonominę erdvę (tarptautinės prekybos liberalizavimu ir bendros ekonominės erdvės sukūrimu buvo suinteresuoti tiek Vakarų Europoje itin aktyviai pradėję veikti Jungtinių Amerikos Valstijų ekonomikos subjektai bei kiti tarptautinio verslo subjektai, tiek ir europinės kilmės verslo subjektai, kuriems buvo labai svarbu plėtoti savo veiklą kuo didesnėse rinkose *visos Europos mastu*);
- ◆ išryškėjo ir buvo suvokti poreikiai *visos Europos mastu* (visų pirma visos Vakarų Europos mastu) parengti ir įgyvendinti *stambius tarptautinius projektus*, skirtus suaktyvinti ekonominę ir socialinę raidą bei mokslo ir technologijų pažangą, numatant šiuo tikslu *konsoliduoti ir koncentruoti* tarptautiniu mastu plėtojamą jungtinių įvairių šalių potencialą;
- ◆ prasidėjusio šaltojo karo bei tebesitęsiančios priešpriešos tarp Rytų ir Vakarų sąlygomis, naujomis globalizacijos aplinkybėmis įvairiomis formomis vis didesniu mastu reiškiantis įvairialypei konkurencijai, klostantis ir sklindant naujiems materialinės gerovės ir socialinio komforto standartams, kuriais išreiškiamos šiuolaikinės humanistinės orientacijos bei demokratiškumo siekiai, Vakarų Europoje išryškėjo poreikiai realiai įgyvendinti itin efektyvias priemones, skirtas išskirtinai moderniai visuomenei sukurti, pasižyminčiai labai aukštu ekonominės gerovės bei socialinio komforto lygiu; tokios visuomenės sukūrimo dėlei visos Vakarų Europos mastu turėjo būti *kompleksiškai ir konsoliduotai* naudojamas ne tik *ekonominis*, bet ir *intelektinis* ir kitaip apibūdintinas *jungtinis potencialas*, o

tai reiškia, kad Vakarų Europoje turėjo būti įgyvendintos atitinkamos susivienijimui skirtos priemonės (beje, įvairios šaltojo karo aplinkybės lėmė ir tai, kad Vakarų Europoje turėjo būti įgyvendinamos ir tos susivienijimui skirtos priemonės, kuriomis būtų papildomai „sustiprinama“ visa Vakarų vykdyta politika Europos saugumo srityje).

Galima teigti, kad šios aplinkybės, išryškėjusios Vakarų Europoje po Antrojo pasaulinio karo, kaip tik ir atspindi *susidarymą realių prielaidų* pamažu sukurti šiuolaikinę Europos Sąjungą ir ateityje išplėtoti ją įvairiomis kryptimis.

Pažymėtinas ir savotiškas paradoksas – neabejotina, kad impulsas aktyviai pradėti Vakarų Europos susivienijimo procesą, dėl kurio vėliau susiformavo šiuolaikinė Europos Sąjunga, buvo Jungtinių Amerikos Valstijų ir tuometės Tarybų Sąjungos pavyzdžiai.

Jungtinės Amerikos Valstijos buvo puikus pavyzdys Vakarų Europai pagal šiuos kriterijus:

- ◆ naujo tipo daugiatautės, daugiakonfesės, daugiasės ir kitais požiūriais daugiakultūrės visuomenės, identifikuojančios save kaip vieninga nacija, sukūrimas;
- ◆ prioritetinga orientacija į humanizmo ir demokratijos vertybes;
- ◆ itin efektyvi liberalios rinkos ekonomika, pasižyminti labai aukštu tarptautinio konkurencingumo lygiu globaliose erdvėse;
- ◆ didžiulis sparčios mokslo ir technologijų pažangos potencialas visose socialinio ir ekonominio gyvenimo srityse bei militariniuose sektoriuose;
- ◆ gebėjimas užtikrinti aukštą ekonominės gerovės lygį įvairiems visuomenės sluoksniams;
- ◆ gebėjimas efektyviai reikštis globaliose socialinės ir ekonominės raidos erdvėse.

Tuometinė Tarybų Sąjunga buvo savotiškas pavyzdys Vakarų Europai pagal šiuos kriterijus:

- ◆ gebėjimas kultūrų įvairove ir netgi labai nesuderinamas nacijas sujungti į naujo tipo daugianacionalinę visuomenę, kurioje realiai buvo palaikoma „vieningos tarybinės liaudies“ sukūrimo ir susikūrimo idėja (nepaisant to, kad Tarybų Sąjungoje taikyti skirtingų nacijų sujungimo į „vieningos tarybinės liaudies“ visuomenę būdai, jie dėl savo antihumaninės

ir antidemokratiškos prigimties Vakarų pasauliui buvo nepriimtini, pati tokio sujungimo ar susijungimo idėja Vakarų Europos sąlygomis dažnai buvo vertinama ne tik kaip įdomi, bet ir kaip verta adaptacijos atsižvelgiant į Vakarų Europos specifiką);

- ◆ gebėjimas per istoriškai labai trumpą laiką realiai sukurti bendrą ekonominę erdvę (nepaisant to, kad Tarybų Sąjungoje veikė uždaro tipo planinė centralizuotai valdoma ekonomika ir kad bendra Tarybų Sąjungos ekonominė erdvė negalėjo būti prototipas bendrajai ekonominei erdvei Vakarų Europoje, pati bendros ekonominės erdvės Tarybų Sąjungoje idėja tam tikra prasme buvo adaptuojama Vakarų Europos sąlygomis atsižvelgiant į prioritėtines atviros ir laisvos rinkos ekonomikos plėtojimo prioritetus);
- ◆ gebėjimas konsoliduoti ir centralizuotai valdyti didžiulius žmogiškuosius, materialinius, finansų ir kitus išteklius, labai sparčiai rengti ir įgyvendinti itin stambius ir į daugialypius proveržius orientuotus projektus įvairiose ekonominės raidos bei mokslo ir technologijų pažangos srityse (nepaisant to, kad Tarybų Sąjungoje veikusi ekonomika savo prigimtimi buvo neefektyvi, taip pat nepaisant to, kad daugelis stambių projektų įvairiose ekonominės raidos bei mokslo ir technologijų pažangos srityse pasižymėjo neigiamomis socialinėmis, ekonominėmis, ekologinėmis ir netgi politinėmis pasekmėmis, bendros disponavimo didžiuliais ištekliais, jų konsolidacijos ir kryptingo panaudojimo, taip pat stambių į proveržius orientuotų projektų įgyvendinimo idėjos, realizuotos Tarybų Sąjungoje, buvo labai įdomios Vakarams ir Vakaruose buvo vertinamos kaip adaptuotinos Vakarų sąlygomis);
- ◆ gebėjimas per istoriškai labai trumpą laiką „įjungti“ į savo politinės ir ekonominės įtakos sferą formaliai suverenų šalių visuomenę ir šių šalių nacionalines ekonomikas, sukūrus tiek atitinkamą tarptautinę bendrą ekonominę erdvę, tiek ir tokiai bendrai ekonominei erdvei administruoti skirtą valdymo sistemą (kaip žinia, Tarybų Sąjunga buvo sukūrusi taip vadinamą Ekonominės Savitarpio Pagalbos Tarybos organizaciją, kurios pagrindu veikė bendra Centrinės ir Rytų Europos socialistinių (komunistinių) šalių, taip pat ir kitų Tarybų Sąjungos politinės ir ekonominės įtakos sferai

priklausančių šalių ekonominė erdvė, šioje erdvėje buvo įgyvendinti specifiniai tarptautinės prekybos, tiesioginių užsienio investicijų, tarptautinių finansų bei atsiskaitymų modeliai, egzistavo tam tikri monetarinės politikos koordinavimo instrumentai: kai kurios idėjos, realizuotos kuriant ir plėtojant šią specifinę bendrą ekonominę erdvę, buvo įdomios jų adaptavimo Vakarų Europos sąlygomis prasme);

- ◆ gebėjimas inicijuoti ir gana agresyviomis formomis įgyvendinti įvairius projektus taip vadinamuose „trečiojo pasaulio“ šalyse, visų pirma – Indijoje, Artimuose ir Vidurio Rytuose, Lotynų Amerikoje, tuo pačiu „įeiti“ į šių šalių rinkas ir plėtoti ten ekonominę ir politinę įtaką (nepaisant to, kad Tarybų Sąjungos taikyti įtakos globaliose erdvėse didinimo būdai daugeliu požiūriu buvo nepriimtini Vakarų pasauliui, pačios Tarybų Sąjungos aktyvumas globaliu mastu kėlė Vakarų Europoje interesus plėtoti tarptautinę veiklą ir didinti tarptautinį konkurencingumą).

Nurodytos aplinkybės, kaip visuma, atspindi *bendrą situaciją*, kurioje *realiai prasidėjo šiuolaikinės Europos Sąjungos kūrimosi bei jos dabartinės raidos ir plėtros procesai*.

Šiuolaikinės Europos Sąjungos susikūrimo bei jos ligšiolinės raidos ir plėtros procesai, kaip visuma, apima *tris* etapus.

Pirmame etape, prasidėjusiame pirmųjų Europos Bendrijų susikūrimu ir pasibaigusiame formaliu Europos Sąjungos sukūrimu 1992 m., iš esmės įvyko Vakarų Europos šalių susivienijimas naujai sukurtos Europos Sąjungos pavidalu. Šio etapo pradžioje į pirmąsias Europos Bendrijas susijungė šešios ekonominiu požiūriu išvystytos kontinentinės Vakarų Europos šalys (Prancūzija, Vokietija, Italija, Nyderlandai, Belgija, Liuksemburgas), vėliau prie jų prisijungė kitos Vakarų Europos šalys. 1992 m. Europos Bendrijoms priklausė penkiolika šalių (minėtosios šešios šalys, taip pat Didžioji Britanija, Airija, Ispanija, Portugalija, Švedija, Danija, Suomija, Austrija, Graikija).

Antrajame etape, kuris prasidėjo XX a. paskutiniame dešimtmetyje (formaliai 1992 m.) ir baigėsi XXI a. pirmojo dešimtmečio viduryje, vyko sparti Europos Sąjungos plėtra į Rytus ir susiformavo *naujo tipo geopolitinis ir geoekonominis darinys*, apimanč

Vakarų Europos bei Centrinės ir Rytų Europos šalis, kuriose susiklosčiusios visuomenės raida istoriškai vyko Vakarų kultūrų vyravimo erdvėse ir kuriose XX a. buvo sukaupta nacionalinio valstybingumo patirtis. Šiame etape į Europos Sąjungą įsijungė dešimt Centrinės ir Rytų Europos šalių (2004 m. – Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Čekija, Slovakija, Vengrija, Slovėnija, 2007 m. – Rumunija, Bulgarija) bei dvi šalys, istoriškai priklausiusios pietinei Vakarų Europos erdvei (2004 m. – Malta, Kipras). Beje, galima teigti, jog šiame etape susiformavusi Europos Sąjunga apima iš esmės beveik visas tas Vakarų Europos bei Centrinės ir Rytų Europos erdves, kuriose XX a. pirmoje pusėje, po Pirmojo pasaulinio karo, buvo susikūrusios *suverenios nacionalinės valstybės*, pasižymėjusios prioritetinėmis orientacijomis į tuometiniame Vakarų pasaulyje (ypač Vakarų Europoje) veikusių valstybingumo modelių įgyvendinimą.

Pažymėtinos kelios *papildomos* aplinkybės, charakterizuojančios *antrąjį* šiuolaikinės Europos Sąjungos susikūrimo bei jos ligšiolinės raidos ir plėtos etapą:

- ♦ šiame etape susiformavusi Europos Sąjungos erdvė suvoktina kaip *Vakarų pasaulio erdvė*, nors jai priklausančios tiek Centrinės ir Rytų Europos, tiek kai kurių pietinių Europos regionų erdvės joms būdingų istoriškai susiklosčiusių gyvenimo būdo modelių, socialinės elgsenos stereotipų, vertybių, standartų ir tradicijų prasme *nėra visiškai adekvačios* atitinkamiems Vakarų pasaulio bei Vakarų Europos visuomenei būdingiems modeliams, stereotipams, vertybėms, tradicijoms ir standartams; ši aplinkybė lemia disproporcijų ir esminių skirtumų tarp „tradicinių“ Vakarų šalių ir tarp „naujųjų“ šalių neišvengiamumą ir lemia, kad tolesnės raidos sąlygomis gali pasireikšti *įvairių pokyčių nesinchroniškumai* ir *darnios plėtos stoka* (ši situacija kartais vadinama „dviejų skirtingų greičių“ raiška Europos Sąjungoje, nes skirtingose šalyse išryškėja skirtingi gebėjimai įgyvendinti ir spartinti pažangius pokyčius; akivaizdu, kad naujųjų šalių šie gebėjimai yra kur kas mažesni);
- ♦ šiame etape iš esmės sukurta ir įgyvendinta *vieninga vadybos ir administravimo sistema*, padedanti kryptingai valdyti raidos, plėtos, pažangos ir pokyčių procesus *visos Europos Sąjungos erdvės mastu*; galima teigti, kad šiame

etape susiklosčiusi Europos Sąjunga kaip tarptautinė tarpvalstybinė organizacija savo kaip valdymo subjekto paskirtimi ir gebėjimais iš esmės pasižymi atitiktimi tiems iššūkiams ir poreikiams, kurie išryškėja šiuolaikinės Europos Sąjungos erdvėje (kartu pažymėtina, kad Europos Sąjungos tolesnės raidos ir plėtos sąlygomis neišvengiamai atsiranda poreikiai *naujai transformuoti Europos Sąjungą kaip tarptautinę organizaciją ir kaip valdymo subjektą*, numatant tinkamai prisitaikyti prie naujų sąlygų ir aplinkybių, kurios išryškės ateityje).

Trečias etapas, prasidėjęs XXI a. antrajame dešimtmetyje, turėtų pasižymėti tuo, kad jo metu turėtų vykti Europos Sąjungos plėtra Pietryčių ir Azijos link. Šiame etape į Europos Sąjungą, be kelių nedidelių Balkanų regiono šalių, kuriose istoriškai buvo sukauptas, kad ir ribotas, nacionalinio valstybingumo patyrimas (Kroatija, kuri nuo 2013 m. jau yra integruota į Europos Sąjungą, Serbija, kuri galėtų būti integruota į Europos Sąjungą netolimoje ateityje), galėtų įsijungti ir tos šalys, kurios istoriškai buvo smarkiai paveiktos Osmanų imperijoje vyravusių kultūrų įtakos ir kuriose iš esmės nebuvo sukaupta „vakarietiškomis“ orientacijomis pasižymėjusio valstybingumo patirtis (Bosnija ir Hercegovina, Makedonija, Juodkalnija, Albanija). Ypač pabrėžtina, kad šiame etape į Europos Sąjungą galėtų būti įjungta ir Turkija. Akivaizdu, kad Turkijos įjungimas reikštų tiek esminius pokyčius pačioje Europos Sąjungoje, tiek nulemtų Europos Sąjungos potencialo „priartėjimą“ prie Artimųjų ir Vidurio Rytų erdvių (ši aplinkybė išskirtinai svarbi suvokiant Artimųjų ir Vidurio Rytų erdvių reikšmingumą Europos Sąjungai tiek apsirūpinimo žaliavomis bei energetiniais ištekliais prasme, tiek naujų europinės kilmės produkcijos realizavimo rinkų plėtojimo požiūriu, tiek aktyvinant intelektinių išteklių pritraukimą mokslo ir technologijų pažangos spartinimo dėlei, tiek siekiant stiprinti tarptautinį saugumą bei aktyvinti tarpkultūrinę sąveiką).

Šiame etape neišvengiamai turėtų išryškėti Europos Sąjungos erdvių tolesnei raidai ir plėtrai būdingos *prioritetinės trajektorijos*, kurios galėtų būti orientuotos į šioms erdvėms būdingų *vienalytiškumo* pradų „stiprinimą“ ir į *naujų regionalizacijos* formų atsiradimą. Beje, trajektorijos, kuriomis galėtų būti išreiškiami *naujo tipo regionalizacijos procesai*, yra itin

reikšmingos: naujo tipo regionalizacija gali sukelti esminius pokyčius Europos Sąjungos erdvių struktūroje ir Europos Sąjungos visuomenėje bei jos gyvenime apskritai.

Šiame etape neišvengiamai galėtų vykti ir tolesnė Europos Sąjungos kaip tarptautinės tarpvalstybinės organizacijos bei kaip valdymo subjekto *transformacija*, kuria būtų siekiama adekvačiai reaguoti į *esminius kokybinius pokyčius* bei į *naujus iššūkius*, kylančius Europos Sąjungos erdvių plėtros Pietryčių ir Azijos link sąlygomis. Tokia transformacija galėtų būti gana daugialypė, ji galėtų apimti tiek pokyčius *naujų valstybių narių priėmimo sąlygų bei statuso identifikavimo* srityje, tiek pokyčius *politinių ir ekonominių sprendimų*, ypač *strateginių sprendimų* inicijavimo, parengimo, priėmimo ir įgyvendinimo procedūrų ir praktikos srityje, tiek pokyčius, kuriais būtų išreiškiamas polinkis „sutvirtinti“ Europos Sąjungoje „vakarietiškai“ *suvokiamo europietiško prados* (beje, tam tikri tokios transformacijos simptomai išryškėja jau dabartiniu metu: Europos Sąjungoje realiai yra įgyvendinamos tam tikros priemonės siekiant labiau centralizuoti kai kurias funkcijas parengiant ir įgyvendinant bendrą politiką, taip pat siekiant pagerinti veiklos įvairiose raidos, plėtros, pažangos ir pokyčių srityse koordinavimą).

Nepaisant to, kad minėtasis trečiasis šiuolaikinės Europos Sąjungos ir jos erdvių raidos ir plėtros etapas iš esmės yra tik prasidėjęs, galima teigti, kad jo metu pati Europos Sąjunga neišvengiamai pasikeis ir įgaus daug kokybiškai naujų požymių. Akivaizdu ir tai, kad vienareikšmiškai apibrežtinų tolesnės raidos ir plėtros prognozių, padedančių apibūdinti tiek pačios Europos Sąjungos erdves, ir situaciją šiose erdvėse, patikimai rengti, siūlyti ir vertinti praktiškai neįmanoma. Tegalima tik prognozuoti ir vertinti įvairius alternatyvius tolesnės raidos ir plėtros variantus bei scenarijus ir bandyti numatyti atitinkamas skirtingų raidos ir plėtros variantų sąlygomis galinčias pasireikšti pasekmes.

Bandant numatyti Europos Sąjungos erdvių tolesnės raidos ir plėtros trajektorijas, ypatingas dėmesys galėtų būti skiriamas kelioms *prioritetinėms kryptims*:

- ◆ ekonominis ir politinis aktyvumas Artimuose ir Vidurio Rytuose, Šiaurės Afrikos šalyse ir regionuose, įgyvendinant idėją, kad *antikininio pasaulio ir Romos civilizacijos erdvės*, kurios istoriškai buvo susiklosčiusios daugelyje regionų prie Viduržemio ir Juodosios jūrų, galėtų

ateityje tapti Europos Sąjungos *aktyvaus poveikio erdvėmis*;

- ◆ ekonominis ir politinis aktyvumas Rytų Europoje ir buvusios Tarybų Sąjungos erdvėse Europoje bei Azijoje apskritai, įgyvendinant idėją, kad *buvusios Rusijos imperijos bei buvusios Tarybų Sąjungos erdvių tolesnis europeizavimas* gali sudaryti prielaidas *visos Eurazijos mastu* ateityje sukurti išskirtinai didelį ir reikšmingą ekonominį potencialą, kurio pagrindas būtų šiuolaikinės Europos Sąjungos erdvėse plėtojamas ekonominis, technologinis ir intelektualinis potencialas;
- ◆ įvairiapusiškas aktyvumas plėtojant Europos Sąjungos bendradarbiavimą su Šiaurės Amerikos šalimis, visų pirma su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, įgyvendinant idėją, kad „*europietiškomis šaknimis*“ pasižyminti Šiaurės Amerikos visuomenė turėtų ateityje kartu su Europos Sąjungos visuomene sukurti *bendrą* ekonominį, technologinį ir intelektualinį potencialą, kuris vienareikšmiškai vyrautų pasaulyje ir nulemtų globaliu mastu vykstančių politinės, socialinės, ekonominės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos procesų turinį bei kryptingumą;
- ◆ įvairiapusiškas aktyvumas plėtojant Europos Sąjungos bendradarbiavimą su tomis šalimis Azijoje, Afrikoje, Lotynų Amerikoje ir kituose kontinentuose, kurios turi didelių tolesnio ekonomikos augimo perspektyvų (tiek su Japonija, Pietų Korėja, tiek su Indija, Kinija, augančios ekonomikos šalys Pietų Amerikoje), įgyvendinant idėją, kad *europietiškos kilmės modeliai, stereotipai, tradicijos ir standartai* turi būti skleidžiami viso pasaulio mastu ir kad tokios sklaidos priemonėmis gali būti sudaromos sąlygos, kad Europos Sąjungos visuomenės gyvenime būtų realiai įgyvendintos ekonominės gerovės, socialinio komforto ir saugumo nuostatos.

Beje, minėtosios prioritetinės kryptys atspindi bendrą Europos Sąjungos erdvių raidai ir plėtrai būdingą orientaciją į politinės, socialinės, ekonominės situacijos gerinimą bei visuomenės ir jos gyvenimo modernizavimą *globaliu mastu*, į *moderniose Šiaurės pusrutulio šalyse* turimo bei plėtotino potencialo konsolidaciją ir efektyvesnį naudojimą, į visapusišką pačios Europos Sąjungos visuomenės tobulinimą bei jos gyvenimo kokybės gerinimą.

Europos integracijai ir Europos Sąjungos raidai ir plėtrai aktyvinti skirtų mokslinių tyrimų ir studijų prioritetai

Europos Sąjungos raidos ir plėtros perspektyvų identifikavimas, galimų scenarijų parengimas bei pagrindimas – išskirtinai svarbi prielaida spręsti daugelį strateginių klausimų įvairiose Europos Sąjungos politinio, socialinio, ekonominio gyvenimo, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos, gamtos apsaugos ir kitose srityse.

Identifikuojant ir vertinant Europos Sąjungos perspektyvas bei lyginant galimus raidos ir plėtros scenarijus bei įvairias tolesnių pokyčių alternatyvas, tikslinga *prioritetinių dėmesį* skirti kelioms *nuostatomis*, kuriomis apibūdinama Europos Sąjungos raidos ir plėtros *prasmė*:

- ◆ nuostata, išreiškianti Europos Sąjungos raidos ir plėtros orientavimą į *humanizmo, demokratijos, žmogaus teisių ir laisvių vertybių prioritetiškumą*, atspindinti siekius sukurti *itin modernią visuomenę*, kuri būtų ne tik efektyvios ekonomikos bei sparčios mokslo ir technologijų pažangos, bet ir moralumo, dvasingumo, sveikos ir ekologiškos gyvenamosios pavyzdžiu ir etalonu;
- ◆ *ekonominės gerovės, socialinio komforto bei politinio stabilumo* siekius Europos Sąjungoje išreiškianti nuostata;
- ◆ nuostata, išreiškianti siekius visapusiškai *didinti Europos Sąjungos reikšmingumą* Europos šalių visuomenės gyvenime ir globaliu mastu.

Akivaizdu, kad Europos Sąjungos raidos ir plėtros prioritetus išreiškiančios nuostatos gali būti įgyvendinamos *įvairiais būdais*. Tai reiškia, kad Europos Sąjungos tolesnei raidai ir plėtrai gali būti būdingi *iš esmės skirtingi scenarijai ir skirtingos tolesnių pokyčių ir raidos procesų alternatyvos*.

Identifikuojant, vertinant ir lyginant skirtingus raidos ir plėtros scenarijus bei skirtingas tolesnių pokyčių ir raidos procesų alternatyvas, būtina suvokti, kad *visiems galimiems scenarijams ir visoms galimoms pokyčių alternatyvoms* būdingos tam tikros *bendros dimensijos*. Būtent šiomis bendromis dimensijomis ir turi būti remiamasi identifikuojant, vertinant ir lyginant įvairius galimus Europos Sąjungos raidos ir plėtros variantus. Beje, galima teigti, kad tokios bendros dimensijos charakterizuoja *pagrindinių kriterijų*, naudotinių Europos Sąjungos tolesnės raidos ir plėtros galimų scenarijams bei alternatyvoms vertinti ir lyginti, *sistemą*.

Europos Sąjungos tolesnės raidos ir plėtros galimiems scenarijams bei alternatyvoms vertinti ir lyginti gali būti naudojami tokie *pagrindiniai kriterijai*:

- ◆ *bendrujų erdvių Europos Sąjungoje ribotumo kriterijai*, išreiškiantys tą aplinkybę, kad skirtingi Europos Sąjungos raidos ir plėtros scenarijai bei skirtingi alternatyvūs sprendimai gali būti orientuoti į skirtingas bendrujų ekonominių, socialinių, informacinių erdvių, taip pat ir kitų bendrų erdvių, ribas; skirtingi raidos ir plėtros scenarijai bei skirtingos alternatyvos gali skirtis būtent tuo, kad nacionalinių šalių erdvių sujungimo į bendras visos Europos Sąjungos erdves mastas, aprėptys ir ribos gali būti skirtingos, o tai rodo skirtingą bendrų erdvių pasklidimą bei skirtingą nacionalinių erdvių įsijungimo į bendrąsias erdves lygį, taip pat skirtingas bendrujų erdvių išplitimo bei jomis apimamų raidos ir pažangos procesų aprėpties ribas;
- ◆ *identifikavimosi su visos Europos Sąjungos visuomene bei su nacionalinės šalies visuomene reikšmingumo kriterijai*, išreiškiantys tą aplinkybę, jog skirtingi Europos Sąjungos raidos ir plėtros scenarijai ir skirtingi alternatyvūs sprendimai gali būti orientuoti į įvairiai suvokiamus prioritetus, neišvengiamai išryškėjančius visais tais atvejais, kai tiek eiliniam tipiniam visuomenės nariui, tiek kiekvienam socialiniam sluoksniui tenka save identifikuoti ir su Europos Sąjungos visuomene, ir su konkrečios nacionalinės šalies visuomene; iš to, koks reikšmingumas yra teiktinas identifikuojantis su *visos Europos Sąjungos* visuomene, o koks reikšmingumas yra teiktinas identifikuojantis su *konkrečios nacionalinės šalies* visuomene, galima spręsti apie *identifikavimosi su Europos Sąjungos visuomene svarbą* kaip apie esminį Europos Sąjungos visuomenės *bendrumo požymį* (šis požymis atspindi Europos Sąjungos visuomenės subrendimo vienybei ir bendrumui lygį);
- ◆ *centralizavimo ir decentralizavimo Europos Sąjungoje kriterijai*, leidžiantys apibūdinti Europos Sąjungos visuomenės raidai ir pažangai užtikrinti skirtų funkcijų, taip pat vadybos ir administravimo funkcijų, centralizavimo ir decentralizavimo mastą bei formas; skirtingi Europos Sąjungos raidos ir plėtros scenarijai ir skirtingi alternatyvūs

sprendimai tarpusavyje gali skirtis būtent orientacijomis į įvairių raidos ir pažangos procesų vadybos ir administravimo funkcijų centralizavimą ir decentralizavimą;

- ♦ *valstybingumo Europos Sąjungoje sampratos kriterijai*, leidžiantys apibūdinti valstybingumo Europos Sąjungoje sampratos atvejų įvairovę, galinčią pasireikšti skirtingų raidos ir plėtros scenarijų ir skirtingų alternatyvių sprendimų įgyvendinimo sąlygomis; tokia įvairovę lemia daugybė atvejų, kai valstybingumo samprata yra arba sutapatinama tik su *konkrečia nacionaline valstybe*, arba sutapatinama su *Europos Sąjunga kaip su tarpvalstybine organizacija*, kuri nėra nacionalinių valstybių pakaitalas, nors ir perima dalį nacionalinėms valstybėms būdingų funkcijų, arba sutapatinama su *Europos Sąjunga kaip su tarpvalstybine organizacija*, kuri pamažu ar tampa, ar galėtų tapti savotiška „*supervalstybe*“, daugeliu požiūrių galinčia būti ligšiolinių ar šiuolaikinių nacionalinių valstybių pakaitalu (beje, požiūris į valstybingumą ir valstybingumo identifikavimą yra vienas esminių požymių, leidžiančių išryškinti skirtumus tarp skirtingų Europos Sąjungos raidos ir plėtros scenarijų bei alternatyvių sprendimų);
- ♦ *raidos ir plėtros prioritetų reikšmingumo kriterijai*, leidžiantys apibūdinti tiek skirtingų Europos Sąjungos raidai ir plėtrai būdingų prioritetų įvairovę, tiek skirtingų prioritetų svarbą; skirtingi Europos Sąjungos raidos ir plėtros scenarijai ir skirtingi alternatyvūs sprendimai gali būti orientuoti į skirtingus raidos ir plėtros prioritetus, kuriais apibūdinami įvairūs prioritetiniai veiklos sektoriai, perspektyvios modernizuoti skirtos veiklos kryptys ir prioritetiniai regionai, kuriuose turėtų būti aktyvinami Europos Sąjungos raidos, plėtros ir pažangos procesai.

Išvardytieji kriterijai, naudotini galimų Europos Sąjungos tolesnės raidos ir plėtros perspektyvoms identifikuoti ir numatyti, taip pat tolesnės raidos ir plėtros galimiems scenarijams ir alternatyvoms parengti, pagrįsti ir vertinti, gali būti traktuojami būtent kaip *pagrindiniai kriterijai*, leidžiantys apibūdinti svarbiausius būsimųjų raidos, plėtros bei pažangos procesų požymius. Be abejo, ši kriterijų sąranka gali būti išplėsta, įtraukiant į ją ir kitus kriterijus, leidžiančius atsižvelgti į daugelį papildomų aplinkybių, galinčių pasireikšti Europos Sąjungos tolesnės raidos ir plėtros sąlygomis.

Ypač pažymėtina, kad *išskirtinai reikšmingas veiksnys*, daręs įtaką tolesnei Europos Sąjungos raidai

ir plėtrai, yra *Europos Sąjungos erdvėse ateityje galintys pasireikšti jungimosi procesai bei šių procesų struktūros pokyčiai*. Šis veiksnys iš esmės išreiškia *integracijos ir sintezės procesų* poveikius situacijai Europos Sąjungoje bei tolesnėms pačios Europos Sąjungos transformacijoms. Beje, iš šio teiginio išeina, kad Europos Sąjungos tolesnės raidos ir plėtros scenarijų bei alternatyvų vertinimui ir lyginimui gali būti naudojamas dar vienas *kriterijus*, priskirtinas *pagrindinių kriterijų* grupei – tai *integracijos ir sintezės Europos Sąjungoje kriterijus*, leidžiantis išryškinti skirtingų raidos ir plėtros scenarijų bei skirtingų alternatyvų tarpusavio skirtumus, atsižvelgiant į įvairius *integracijos ir sintezės procesų derinius*, kurie gali lemti įvairius integracijos ir sintezės procesų *vyravimo* atvejus.

Integracijos ir sintezės Europos Sąjungoje kriterijaus reikšmingumą rodo ta aplinkybė, kad šio kriterijus gali padėti atskleisti *jungimosi procesų dvilypumą*. Kaip žinoma, jungimosi procesai gali būti tiek *integracijos* pobūdžio, kai dėl jungimosi sukurta nauja situacija ar būseną *gali būti transformuota į ankstesnę situaciją ar būseną* (tokie jungimosi procesai suvokiami kaip *integracijos* procesai, nes dėl jų gali vykti ir *dezintegracijos* procesai), tiek *sintezės* pobūdžio, kai dėl jungimosi sukurta nauja situacija ar būseną *negali būti transformuota į ankstesnę situaciją ar būseną* (tokie jungimosi procesai suvokiami kaip *sintezės* procesai, nes po jų ra neįmanoma atkurti tos situacijos ar būsenos, kuri buvo iki prasidedant sintezei). Integracijos ir sintezės kriterijumi gali būti identifikuojami, vertinami ir lyginami Europos Sąjungos raidos ir plėtros sąlygomis vykstantys jungimosi procesai, išryškinant daugialypius integracijos ar sintezės atvejus ir atskleidžiant esminius skirtumus, būdingus skirtingiems Europos Sąjungos raidos ir plėtros scenarijams bei skirtingoms alternatyvoms.

Atsižvelgiant į Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų įvairovę ir daugialypiškumą, tikslinga ne tik išryškinti *labiausiai tikėtinus* būsimųjų raidos ir plėtros procesų *variantus* ir apibrėžti *galimų scenarijų ir raidos, plėtros, pažangos bei pokyčių alternatyvų pagrindines gaires bei Europos integracijai ir Europos Sąjungos raidai ir plėtrai reikšmingas aktyvinimo procesų kryptis*, bet ir apibrėžti svarbiausius *Europos integracijai ir Europos Sąjungos raidai ir plėtrai skirtų mokslinių tyrimų bei studijų prioritetus*. Pažymėtina, kad iš minėtųjų mokslinių tyrimų bei studijų prioritetų gali būti išryškinti keli *itin svarbiais* laikytini prioritetai ir jų grupės:

- ♦ Europos Sąjungos raidos, plėtros, vietos ir reikšmingumo šiuolaikiniame pasaulyje, Europos Sąjungos ekonomikos ir politikos raidą lemiančių aplinkybių studijos ir tyrimai;
- ♦ Europos Sąjungos, kaip sistemos ir kaip organizacijos, vadybiniai tyrimai bei organizacinių struktūrų, valdymo ir susiregulavimo procesų studijos;
- ♦ žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimosi bei sklaidos Europos Sąjungoje galimybių ir perspektyvų tyrimai ir studijos.

Šios prioritetų grupės iš esmės reprezentuoja stambias daugialypių tyrimų bei studijų sritis, kurių kiekviena reikalauja kompleksinio pažinimo bei sisteminio požiūrio. Nepaisant to, kad minėtosios prioritetų grupės ir patys prioritetai gali būti apibrėžti ir suklasifikuoti įvairiais būdais, galima teigti, kad pateiktas požiūris į šių prioritetų išryškinimą bei suklasifikavimą leidžia suvokti realų Europos Sąjungai bei jos ekonomikai ir politikai skirtų studijų ir tyrimų mastą, sudėtingumą bei temų ir sprendžiamų problemų įvairovę ir aprėptį.

Europos Sąjungos raidos ir plėtros bei vietos ir reikšmingumo šiuolaikiniame pasaulyje, taip pat Europos Sąjungos ekonomikos ir politikos raidą nulemiančių aplinkybių studijos ir tyrimai gali būti plėtojami, išryškinant šiuos prioritetus:

Europos integraciją bei Europos Sąjungos kūrimosi, jos raidos ir plėtros procesus lėmusių, šiuo metu lemiančių bei ateityje galinčių lemti istorinių, kultūrinių, politinių, socialinių, ekonominių bei kitokių aplinkybių ir prielaidų tyrimai ir studijos, taip pat tyrimai ir studijos, skirtos išryškinti ir identifikuoti visuomenės ir įvairių jos grandžių kultūrų, mentalitetų, gyvenimo būdo modelių, socialinės elgsenos stereotipų, vertybių ir jų prioritetų atsiradimui, raiškai, raidai ir evoliucijai būdingas *ilgalaikes tendencijas*;

- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos Europos integracijai bei Europos Sąjungos kūrimosi, jos raidos ir plėtros procesus veikiančių *bendrų kultūros erdvių, įvairių kultūrų sąveikos ir jungimosi erdvių* susiklostymui ir tolesnei plėtrai atskleisti;
- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos Europos integracijai bei Europos Sąjungos kūrimosi, jos raidos ir plėtros procesus veikiančių *bendrų ekonominių, teisinių, socialinių, informacinių, bendrų švietimo, mokslo ir technologijų pažangos, bendrų politinio gyvenimo, saugumo ir gynybos erdvių* susiklostymui

ir tolesnei plėtrai atskleisti, šių erdvių *pokyčiams, tokių pokyčių priežastims ir pasekmėms*;

- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos atskleisti Europos Sąjungos raidos ir plėtros formų ir atvejų įvairovę, išryškinti ir identifikuoti raidą ir plėtrą lemiančius *vidinės kilmės veiksnius, išorines priežastis ir aplinkybes*, taip pat tas išorines priežastis ir aplinkybes, kuriomis išreiškiami vis įvairūs ir reikšmingi *globalizacijos* bei ekonominės, socialinės, politinės raidos bei mokslo ir technologijų pažangos *internacionalizavimo* procesai;
- ♦ Europos Sąjungos, įvairių Europos Sąjungos grandžių, jos šalių, valstybių bei valstybių grupių, regionų, įvairių socialinio ekonominio gyvenimo sektorių *sąveikai* su įvairiomis *išorinėmis sistemomis ir struktūromis, tarpusavio sąveikai* skirti tyrimai ir studijos, taip pat tyrimai ir studijos, skirti įvairioms *tiesioginių ir grįžtamųjų ryšių* bei *priežasties ir pasekmės ryšių* apraiškoms, būdingoms Europos Sąjungai bei jos raidai ir plėtrai nagrinėti ir mokslškai pažinti;
- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos Europos Sąjungos raidos ir plėtros sąlygomis susiklostantiems *adaptacijos bei toleravimo mechanizmams*, kuriais ne tik įveikiami *įvairūs nesuderinamumai*, prisitaikoma prie *naujų sąlygų ir reikalavimų* ir sugebama vykdyti *galimų konfliktų prevenciją*, bet ir pajėgiama sėkmingai spręsti sudėtingas *plėtros bei kiekybinių ir kokybinių pokyčių problemas*;
- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos nagrinėti, mokslškai pažinti ir praktikoje taikyti Europos Sąjungos ekonomikos ir politikos tematikai reikšmingas *valdymo sprendimų parengimo, pagrindimo ir įgyvendinimo metodikas, technologijas, instrumentus bei priemones*.

Europos Sąjungos kaip sistemos ir kaip organizacijos vadybiniai tyrimai bei organizacinių struktūrų, valdymo ir susiregulavimo procesų studijos gali būti plėtojamos, išryškinant šiuos prioritetus:

- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos nagrinėti, mokslškai pažinti bei praktikoje taikyti *efektyvias vadybos ir administravimo priemones*, kuriomis remiantis užtikrinamas Europos Sąjungos kaip sistemos ir kaip organizacijos funkcionavimas ir kurios leidžia kryptingai įgyvendinti Europos Sąjungos raidos ir plėtros tikslus bei uždavinius (beje, išskirtinis dėmesys teiktinas *strateginiam valdymui, planavimui, programavimui, projektavimui, efektyvių organizacinių valdymo*

struktūrų kūrimui ir įgyvendinimui, ypač siekiant *harmonizuoti* valdymo ir susireguliuavimo procesus visos Europos Sąjungos mastu, atskirose šalyse, valstybėse ir regionuose, įvairiuose socialinio ekonominio gyvenimo bei raidos ir pažangos sektoriuose);

- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos plėtoti Europos Sąjungoje *bendrą teisinę erdvę* ir nuolat tobulinti Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų *teisinį reguliavimą*, kuriuo būtų įgyvendinamos ir įtvirtinamos *humanizmo, demokratijos, žmogaus laisvių ir teisių* užtikrinimo, *ekologiškumo, teisingumo, teisėtumo* ir kitos visuomenei bei jos gyvenimui reikšmingos nuostatos;
- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos *bendrai* Europos Sąjungos *ekonominei erdvei* plėtoti ir nepertaukiamai tobulinti *visą Europos Sąjungos ekonomikos sistemą* siekiant, kad ši sistema būtų *visapusiškai efektyvi, konkurencinga* pasaulio ekonomikos kontekste ir pajėgi užtikrinti Europos Sąjungos šalių visuomenės *aukštą ekonominės gerovės ir socialinio komforto lygį*;
- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos tobulinimui ir pažangai visose Europos Sąjungos visuomenei charakteringose ir reikšmingose *socialinio, kultūrinio, politinio gyvenimo* srityse, siekiant sėkmingai spręsti kylančias aplinkosaugos ir ekologiškumo, saugumo, teisės saugos, sveikos gyvensenos ir kitas problemas, taip pat darnios ir subalansuotos plėtros bei gyvenimo kokybės visapusiško gerinimo problemas;
- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos Europos Sąjungoje visapusiškai efektyvinti *viešąją politiką* ir tobulinti *viešąją vadybą ir administravimą*, siekiant apimti tiek visos Europos Sąjungos apskritai, tiek atskirų jos šalių, valstybių, regionų pakopas (beje, efektyvinant viešąją politiką bei tobulinant viešąją vadybą ir administravimą daug dėmesio turi būti skiriama tiek įvairiapusiškam modernių vadybos technologijų ir organizacinių formų plėtojimui, tiek viešojo sektoriaus ir viešojo administravimo institucijų bendradarbiavimo su verslo ir kitomis organizacijomis aktyvinimui ir skatinimui).

Žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimosi bei sklaidos Europos Sąjungoje galimybių ir perspektyvų studijos ir tyrimai gali būti plėtojami, išryškinant šiuos prioritetus:

- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos tam, kad Europos Sąjungoje būtų ugdomi žinių visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo siekiams adekvatus

žmogiškieji ištekliai, pasižymintys ne tik orientacijomis į humanizmo ir demokratiškumo vertybes, bet ir išskirtiniais *kūrybingumo, iniciatyvumo ir inovatyvumo gebėjimais, žiniomis ir kompetencijomis*, reikalingomis visapusiškai spartinti mokslo ir technologijų pažangą visose šiuolaikinės visuomenės gyvenimo srityse (iš šių tyrimų ir studijų itin reikšmingais laikytini tyrimai ir studijos, skirtos visapusiškai tobulinti švietimo, aukštojo mokslo, mokslinių tyrimų ir kitas žmogiškųjų išteklių ugdymo ir technologijų pažangos aktyvinimo sistemas, ypač tiesiogiai orientuotas į „mokymosi visą gyvenimą“ bei kitų žinių visuomenei bei žinių ekonomikai charakteringų nuostatų įgyvendinimą);

- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos itin sparčiai aktyvinti mokslo ir technologijų pažangą visose srityse, taip pat naudojant šiuolaikines aukštųjų technologijų galimybes, skatinant įvairių mokslo ir praktinės veiklos sričių tarpusavio integraciją ir papildomumą, skleidžiant ir įgyvendinant efektyvias organizacines formas, ypač grindžiamas tinklaveikos idėjomis ir modernių informatikos ir telekomunikacijų priemonių naudojimu;
- ♦ tyrimai ir studijos, skirtos inovacijoms ir investicijoms kuriant žinių visuomenę ir žinių ekonomiką, ypatingą dėmesį teikiant tam, kad ekonomikos struktūra bei jos prioritetai atitiktų poreikius didinti efektyvumą, produktyvumą, našumą, užtikrintų žmogiškųjų išteklių orientaciją į visapusišką saviraišką plėtojant aukštųjų technologijų bei kitų modernių sektorių veiklą;
- ♦ *globalizacijos* ir ekonominės, socialinės, politinės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos procesų *internacionalizavimo* iššūkiams skirti tyrimai ir studijos, kuriose ypatingas dėmesys turi būti teikiamas globalizacijos ir internacionalizavimo aplinkybėms žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimosi ir sklaidos sąlygomis, taip pat pasireiškančiomis Europos Sąjungoje.

Išdėstytas požiūris į Europos integracijai ir Europos Sąjungai bei jos ekonomikai ir politikai skirtų studijų ir mokslinių tyrimų prioritetus atspindi orientaciją į tokių studijų ir tyrimų temų bei jais apimamų problemų įvairovę, taip pat į siekius tokiomis studijomis ir tyrimais kryptingai aprūpinti socialinės, ekonominės, politinės raidos bei mokslo ir technologijų pažangos Europos Sąjungoje procesus. Savaimė suprantama, minėtieji prioritetai gali būti apibrežti ir suklasifikuoti ne tik pasiūlytu būdu, bet

ir kitais būdais bei pagal kitus klasifikacinius požymius, tačiau bet kuriuo atveju akivaizdu, jog Europos integracijai ir Europos Sąjungai bei jos ekonomikai ir politikai skirtų studijų ir mokslinių tyrimų tematika ir problematika yra itin plati ir sudėtinga, o pačios studijos ir tyrimai yra aktualūs ir perspektyvūs. Iš to išeina, kad minėtosios studijos ir tyrimai gali būti traktuojami kaip *ypač svarbi grandis* bendroje šiuolaikiniam pasauliui ir jame vykstantiems pokyčiams pažinti skirtų studijų ir tyrimų sistemoje.

Baigiamosios pastabos

Europos integracijos ir Europos Sąjungos, jos raidos ir plėtros bei ekonomikos ir politikos tematika ir problematika yra labai plati ir daugialypė. Atsižvelgiant į tai, kad šiai tematikai ir problematikai skirta praktinė veikla ir moksliniai tyrimai bei studijos gali pasižymėti orientacijomis į itin plataus spektro žinių kūrimą, įsisavinimą bei šioms žinioms panaudoti reikalingų įgūdžių ugdymą, tikslinga išskirti *pagrindinius klausimus*, kurie turėtų būti keliami ir į kuriuos turėtų būti atkreipiamas ypatingas dėmesys įvairiais Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų aktyvinimo, taip pat įvairiais Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros tematikai skirtų *mokslinių tyrimų bei studijų* atvejais. Iš šių klausimų pagrindiniais laikytini:

- ◆ Kaip gali būti suvokiamos ir naudojamos žinios apie Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros istoriją, kaip mūsų dienomis vyksta įvairūs Europos integracijos procesai, kurių analogai jau yra reiškęsi praeityje?
- ◆ Kokie Europos integracijai ir Europos Sąjungos erdvei charakteringi raidos, pažangos, plėtros ir pokyčių procesai vertintini kaip išskirtinai svarbūs ir reikšmingi?
- ◆ Kaip Europos integraciją ir Europos Sąjungos raidą ir plėtrą veikia mūsų dienomis pasireiškianti globalizacija, kokios globalizacijai charakteringos apraiškos yra itin svarbios socialinei, ekonominei, politinei raidai, kultūros, mokslo ir technologijų pažangai, saugumui Europos Sąjungos erdvėje?
- ◆ Kokios Europos Sąjungos erdvėje pasireiškiančios socialinės, ekonominės, politinės, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos, saugumo ir kitos problemos vertintinos kaip prioritetingos ir reikalaujančios

skubių sprendimų, kokie egzistuoja ir kokie gali būti pasiūlyti bei įgyvendinti nauji šių problemų sprendimų būdai ar variantai?

- ◆ Kokie šiuo metu egzistuojantys požiūriai į Europos integraciją ir į Europos Sąjungos raidą ir plėtrą ateityje gali būti laikomi perspektyviais, kokios gali būti pasiūlytos naujos alternatyvos ir galimybės, charakteringos Europos Sąjungos plėtrai?
- ◆ Kaip galėtų ir kaip turėtų būti plėtojami Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros tematikai skirti moksliniai tyrimai ir studijos, kaip tokių tyrimų ir studijų rezultatais būtų galima remtis aktyvinant Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesus?

Neabejotina, kad dėmesys šiems klausimams ir siekiai nuolat gauti ir turėti į juos naujus aktualizuotus atsakymus yra svarbi prielaida efektyvinti ir kryptingai aktyvinti tolesnę Europos integraciją ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesus.

Literatūra

- Bateman, M. (Ed.). 1997. *Cultures in Central and Eastern Europe*. Oxford: Boston, Butterworth – Heinemann. 238 p.
- Biedenkopf, K.; Geremek, B.; Michalski, K. 2005. *The Spiritual and Cultural Dimension of Europe*. Vienna, Brussels, European Commission. 94 p.
- Brunner, G. (Hrsg.). 2000. *Politische und oekonomische Transformation in Osteuropa*. Baden Baden: Nomos. 252 S.
- Cantwell, J.; Iammarino, S. 2003. *Multinational Corporations and European Regional Systems of Innovation*. Abingdon: Oxon, Routledge. 216 p.
- Cini, M.; Perez-Solorzano Borrigan, N. (Eds.). 2010. *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press; 530 p.
- Dehesa, de la, G. 2006. *Europe at the Crossroads: Will the EU Ever Be Able to Compete with the United States as an Economic Power?* N. Y., McGraw–Hill. 243 p.
- Delanty, G. 2002 *Europos išradimas: idėja, tapatumas, realybė*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 248 p.
- Farnsworth, K. 2005. Promoting business-centred welfare: International and European business perspectives on social policy, *Journal of European Social Policy* 15(1): 65–80.

- Fligstein, N. 2010. *Euroclash: The EU, European Identity, and the Future of Europe*. Oxford: Oxford University Press. 296 p.
- Frieggieri, D. 2002. *The EU and Sovereignty: Towards Multi-Level Governance*. Malta: Minima Publishers. 146 p.
- Galinienė, B.; Melnikas, B., et al. 2007. *Ekonomikos modernizavimas. Nauji iššūkiai ir ekonominės politikos prioritetai: kolektyvinė monografija*. Vilnius: VU leidykla. 514 p.
- Gros, D.; Steinherr, A. 2004. *Economic Transition in Central and Eastern Europe. Planting the Seeds*. Cambridge: Cambridge University Press. 374 p.
- Gual, J. (Ed). 2004. *Building a Dynamic Europe: The Key Policy Debate*. Cambridge: Cambridge University Press. 180 p.
- Hayo, B.; Seifert, W. 2003. Subjective economic well-being in Eastern Europe, *Journal of Economic Psychology* 24(3): 329–348.
- Hatschijan, M.; Troebst, S. (Hrsg.). 1999. *Suedosteuropa. Ein Handbuch. Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur*. Muenchen: Verlag C.H.Beck. 574 S.
- Held, D.; McGrew, A.; Goldblatt, D.; Perraton, J. 2002. *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai. 540 p.
- Hix, S. 2006. *Europos Sąjungos politinė sistema*. Vilnius: Eugrimas. 567 p.
- Hofbauer, H. 2003. *Osterweiterung. Vom Drang nach Osten zur peripheren EU – Integration*. Wien: Promedia. 240 S.
- Huntington, S. 1998. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Touch stone Books. 368 p.
- Ismayr, W. (Hrsg.). 2004. *Die politischen Systeme Osteuropas*. Opladen: Leske Budrich. 966 S.
- Johnson, D.; Turner, C. 2003. *International Business*. Abingdon: Oxon, Routledge. 368 p.
- Johnson, D.; Turner, C. 2006. *European Business*. London: New York, Routledge. 456 p.
- Judt, T. 2010. *Postwar. A History of Europe since 1945*. London: Vintag e Books. 934 p.
- Lane, J. E.; Ersson, S. O. 1996. *European Politics*. London: Sage Publications. 238 p.
- Lavingne, M. 1995. *The Economics of Transition: From Socialist Economy to Market Economy*. London: Macmillan Press. 295 p.
- Leach, R. 2007. *Europa. Glausta Europos Sąjungos enciklopedija*. Vilnius: Vaga. 304 p.
- Leen, A. R.; Melnikas, B. 2005. The knowledge – based economy: market based development strategies for the EU, *Archives of Economic History* 17(2): 5–18.
- Melnikas, B. 1999. *Probleme der Integration der baltischen Staaten in westliche Strukturen (Berichte des Bundesinstituts fuer ostwissenschaftliche und internationale Studien)*, N 40. Koeln. 42 S.
- Melnikas, B. 2002. *Transformacijos*. Vilnius: Vaga. 750 p.
- Melnikas, B. 2011. *Transformacijų visuomenė: ekonomika, kultūra, inovacijos, internacionalizavimo procesai*. Vilnius: Technika. 476 p.
- Melnikas, B.; Chlivickas, E., et al. 2008. *Tarptautinis verslas. Tarptautinės vadybos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: Technika. 416 p.
- Melnikas, B.; Chlivickas, E., et al. 2011. *Europos Sąjunga: plėtros procesai*. Vilnius: Technika. 276 p.
- Melnikas, B.; Reichelt, B. 2004. *Wirtschaft und Mentalitaet: Tendenzen der EU – Osterweiterung – Eine Bruecke zwischen den Welten*. Leipzig: LEIFIM Verlag. 159 S.
- Ourednik, P. 2004. *Europeana: trumpa dvidešimto amžiaus istorija*. Vilnius: Apostrofa. 112 p.
- Panasar, R.; Boeckman, Ph. (Eds.). 2010. *European Securities Law*. Oxford: Oxford University Press. 1350 p.
- Parker, B. 2005. *Introduction to Globalization and Business*. London: Sage publications. 536 p.
- Prusin, A. V. 2010. *The Lands Between: Conflict in the East European Borderlands, 1870–1992*. Oxford: Oxford University Press. 288 p.
- Pukelienė, V. 2008. *Ekonominė integracija: teorija, ES politika ir procesai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 344 p.
- Roche, J.; Wormer, J. (Ed.). 2007. *Transkulturalitaet im Europaeisch-Islamischen Dialog*. Berlin: LitVerlag Dr.W.Hopf. 368 S.
- Sabathil, G.; Joos, K.; Kessler, B. 2008. *The European Commission*. London: Kogan Page. 290 p.
- Schley, N.; Busse, S.; Broekelmann, S. J. 2004. *Knaurs Handbuch Europa. Daten, Laender, Perspektiven. Aktuell: Die neuen EU Laender*. Muenchen: Knauer Taschenbuch. 432 S.
- Schuman, R. 2002. *Už Europą*. Vilnius: Eugrimas. 160 p.
- Snyder, T. 2009. *Tautų rekonstrukcija. Lietuva, Lenkija, Ukraina, Baltarusija 1569–1999*. Vilnius: Mintis. 432 p.

Trondal, J. 2010. *An Emergent European Executive Order*. Oxford: Oxford University Press. 264 p.

Vitkus, G. 2008. *Europos Sąjungos užsienio politika: trumpas vadovas*. Vilnius: VU leidykla. 264 p.

Wallace, H.; Pollack, M.; Young, A. (Eds.). 2010. *Policy-Making in the European Union*. Oxford: Oxford University Press. 650 p.

Wiener, A.; Diez, T. 2009. *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press. 296 p.

Santrauka

Straipsnyje kompleksiskai nagrinėjami Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros procesai. Pagrindinis dėmesys skiriamas ilgalaikėms Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros tendencijoms, Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros aktyvinimo poreikiams ir perspektyvoms. Ypač akcentuojami istoriškai išryškėję Europos integracijos dėsniumai. Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros procesai apibrėžiami kaip labai svarbi mokslinio pažinimo, tyrimų bei studijų sritis. Straipsnyje apibūdinami įvairūs požiūriai į Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros procesus, į jų esmės suvokimą bei į galimas Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros ateityje perspektyvas. Aptariami Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros tematikai skirtų mokslinių tyrimų ir studijų prioritetai.

Straipsnis recenzuotas

EUROPEAN INTEGRATION AND ENLARGEMENT OF THE EUROPEAN UNION: ACTIVATION PROCESSES AND CONTEMPORARY NEEDS AND PRIORITIES OF THE SCIENTIFIC COGNITION, RESEARCH AND STUDIES

Boriss MELNIKAS, Prof Dr Habil
Vilnius Gediminas Technical University

Summary

The processes of the European integration and enlargement of the European Union are comprehensively analyzed in the article. The main attention is paid to the long-term tendencies of the European integration and enlargement of the European Union, as well as to the needs and perspectives of European integration activation process and of enlargement of the European Union. Historically known regularities of the European integration are especially highlighted. The processes of the European integration and enlargement of the European Union are defined as an important field of the scientific cognition, research and studies. Various approaches to the processes of European integration and enlargement of the European Union, to the perception of the essence of these processes, as well as possible concepts of the European integration and enlargement of the European Union in the future are described in the article. Priorities of studies and scientific research on European integration and enlargement of the

Copyright of Public Administration (16484541) is the property of Lithuanian Public Administration Training Association and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.